

	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHS [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXVIII (2020). Книжка / Issue 2</p>
---	---	--	---

Видин СУКАРЕВ/ Vidin SUCAREV

**Рец. на: Пламен Павлов. Династията на Крум.
София: „БИ 93“, 2019, 415 с. ISBN: 978-619-7496-40-6**

**Rec. Ad: Plamen Pavlov. The Dynasty of Krum.
Sofia: “BI 93”, 2019, 415 pp. ISBN: 978-619-7496-40-6**

Книгата не е строго научно издание, но притежава голяма част от неговите характеристики. Ползвани са на практика всички исторически извори, цитирани са множество от тях. В края е поместено солидно библиографско приложение, обхващащо 16 страници и около 250 заглавия. В 74 статии са разгледани съдбите на общо 86 представители на династията. В тях авторът представя комплексна панорама на голяма част от историята на Първото българско царство, като към нея са изобилно включени въпроси и от византийската, балканската, източно и средноевропейската история от края на VIII до началото на XII век. В предговора се заявява, че предназначението е за широк кръг любознателни читатели, но всъщност проф. Павлов навлиза в сериозни научни въпроси, полемизира и аргументира своите становища. Както подобава на предмета, е избран просопографски метод на изследване. Наличната изворова база рядко предлага много и особено еднозначни подробности за живота на представителите. Не веднъж авторът изтъква, че въпросите са повече от отговорите, но при всички положения неговото изследване дава много отговори или поне версии за осветляването на някои неизвестности, на които са посветили труд и усилия поколения медиевисти от различни страни.

Езикът и стилът са издържани съгласно научните традиции, но това ни най-малко не се отразява на увлекателността на текста. Мащабните познания на проф. Павлов личат от всеки ред. Той запознава читателската аудитория с най-новите и актуални открития, твърдения, теории. Като се има предвид оскъдността на сведенията, такива не липсват. Изследователят заема по различни въпроси становища понякога в съзвучие с повечето мнения в историографията, понякога в разрез с тях. Според него основателят на династията Крум е нов владетел, макар и да не се отрича възможността му за роднинска връзка с някои от посочените в Именника на българските князе и други източници негови предшественици. Хипотезите за аварската връзка и евентуалното продължение на рода Дуло чрез нея, както и мнението, че е син или друг роднина на последния засвидетелстван преди него владетел – Кардам, са отхвърлени. Като част от Крумовата династия Пламен Павлов приема тази на комитопулите, без по същество да добави нещо към познатата аргументация.

Много по-интересни са частите, посветени на различните представители на династията. Съобразно данните някои са същински студии, други се състоят от по няколко изречения. Срещат се немалко повторения, но не може да се каже, че те създават неприятно чувство. Наличието им вероятно се обяснява с търсената по-широка читателска аудитория, а и многопосочните роднински връзки също го налагат. В някои от статиите проф. Павлов предлага истински сензационни, но винаги аргументирани твърдения. Такова например е това за евентуалната възраст

на цар Петър и неговия син Борис II, които досега винаги всички автори са определяли, че заемат престола вече като зрели мъже. В тази връзка се намира и писаното за Роман, по-малкия брат на Борис. Книгата има много детайли, приноси и обобщава данните и становищата по всички въпроси, свързани с биографиите на отделните представители на династията. В това отношение тя е актуално и ценно явление в нашата историография. Всеки, който познава работата на автора, не би се изненадал от това.

Като основна забележима слабост, която в никакъв случай не може да засенчи цялостното положително въздействие и оценка, може да се открие представянето на възрастта на владетелите от първата половина на IX век. Тези въпроси са много дискуссионни, няма как да бъдат решени в обозримо бъдеще и е ясно, че не всеки специалист ще приеме изложените виждания по тях, но това в никакъв случай не предполага недостатъчно и дори едностранно аргументирани хипотези и твърдения. Даже напротив. Позволявам си да обърна внимание на тези въпроси, защото макар и отдавна да съм се откъснал от българското средновековие, ги познавам добре [Сукарев, В. 2007], а и на практика проф. Павлов влиза в задочна полемика по тях основно с мен, въпреки че посочва името ми на два пъти във връзка с други.

На първо място е възрастта на хан Крум. Според Пламен Павлов той е млад и енергичен човек и е умрял на не повече от 35–40 години. В това отношение авторът преповтаря заблуди на много изследователи преди него, които не се съобразяват или обръщат слабо внимание на връзките между поколенията. Според него времето на раждане на владетеля е 775–780 г. Основните логически аргументи са ловкостта, с която той избягва засадата през 813 г. и фактът, че има наложници. Като най-важен източник за своята теза Пл. Павлов извежда твърдението от името на Крум в Хамбарлийския надпис, че император Никифор Геник е старик и плешив. С информацията, че Никифор е роден около 760 година, нещата придобиват представения образ. В случая обаче е премълчано, че годината на раждане на византийския император никак не е сигурна. Тя се установява от факта, че се знае с известна (и отново непълна) сигурност годината на раждане на неговия внук Никита, бъдещ патриарх, син на дъщеря му Прокопия, първородна от двете му деца. Никита е роден според Дж. Б. Бъри през 799 г. и е четвърто дете на майка си. На тази основа може да се предположи, че тя се е омъжила възможно най-късно към 794. Оттам следва заключението, че ако [курсив мой, В. С.] Прокопия се е омъжила рано, тя е родена към 778, а ако нейният баща се е оженил рано, следва да е роден около 558 г. [Bury, J. 1912, p. 14]. Това обаче са горни граници. Поради тази причина в много справочници за година на раждане на Прокопия се дава 770, а на Никифор 750, но те също са ориентировъчни и могат да бъдат отнесени и по-назад. Четири деца се раждат от една жена както за 5, така и за 8, 10, 15 дори 20 години. На тази основа предположението за възрастта на императора, оттам и на българския владетел остава несигурно. Надали хан Крум е виждал кръщелното свидетелство на своя противник, за да знае точната му възраст. Ако действително последният е бил плешив, това със сигурност го е състарявало. Като представител на българската аристокрация ханът е привикнал отрано на натоварвания от походи и битки. Човек в добра физическа форма и умел ездач би могъл да избяга от засада по описаният в изворите начин от елитните ромейски бойци и да води сексуален живот на 50 дори и на 60-годишна възраст. Единственото сигурно от казаното в Хамбарлийския надпис е, че българският владетел искал да осмее врага си.

От друга страна, Пламен Павлов напълно пренебрегва не по-малко изричното свидетелство в надписа на хан Маламир, че помни приживе починалия през 814 г. свой дядо Крум, въпреки че го цитира и ползва. По този въпрос авторът се включва в колектива от множество изследователи, твърдящи, че към началото на 30-те години на IX век (почти две десетилетия по-късно) Маламир е малолетен. В тази връзка малолетие или поне, че е „твърде млад“ е приписано и на Омуртаг, чието раждане е дадено доста неопределено „около 90-те години на IX век“ (очевидна техническа грешка – има се предвид VIII). Ако обаче това раждане се отнесе в началото, дори в средата на въпросната декада, излиза, че при смъртта на баща си Омуртаг е бил вече 20–25 годишен. Ако се приеме, че то е през втората половина на 90-те години, изводът не е много по-различен – Крумовият наследник е бил пълнолетен по средновековните стандар-

ти или в краен случай е съвсем близо до тази възраст. По отношение на още по-объркващия казус с възрастта на хан Пресиан

Пламен Павлов също приема, че е „твърде млад“ към възшествието си. Той се позовава на Тадеуш Василевски, според когото Пресиан е брат, а не племенник на Маламир [Василевски, Т. 1997, с. 13–19], но това в никакъв случай не променя особено нещата, защото дали братя, дали племенник и чичо, двамата поредни представители на династията със сигурност принадлежат към една генерация. Друга възможност няма, защото следващият владетел Борис с голяма вероятност е роден приживе на своя чичо или прачичо Маламир, а твърде възможно и на дядо си Омуртаг. Павлов отнася раждането на Борис в статията за баща му Пресиан „нейде около 835“, а в тази за самия него „през 30-те година на IX век“. На същото място авторът посочва изложена от мен хипотеза, че владетелят покръстител е роден през 829 [Сукарев, В. 2014], но в списъка с литературата, приложен в края, точно това заглавие липсва.

Въпросът с възрастта на всеки един представител на династия или изобщо род в генеалогическо проучване никак не е маловажен. Връзката между отделните генерации и всички други въпроси, които се пораждат от нея, трябва да бъдат стриктно съблюдавани. От накъсаното в това отношение изложение с различни противоречиви твърдения и аргументи се придобива впечатлението, че книгата е писана набързо и без задълбочаване в такива детайли. Поне по отношение на първия половин век от управлението на династията. Това не е решаващо за качеството и въздействието, но и не може да се остави без внимание.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Василевски, Т. 1997 – Т. Василевски. България и Византия IX–XV век. София:

Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1997. [T. Vasilevski. Bulgaria i Vizantia IX–XV vek. Sofia: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, 1997.]

Сукарев, В. 2007 – Видин Сукарев. Към изясняването на въпроса с малолетието на кан Маламир и предположения за възрастта на други представители на Крумовата династия от IX век. – Исторически преглед, 2007, кн. 5–6, 136–155. [Vidin Sukarev. Kym izjasnjavaneto na vyprosa s maloletieto na kan Malamir i predpolozhenija za vyzrastta na drugi predstaviteli na Krumovata dinastiya ot IX vek. – Istoricheski pregled, 2007, kn. 5–6, 136–155.]

Сукарев, В. 2014 – Видин Сукарев. Едно предположение за рождената година на Борис I. – В: „Държавата, обществото и историята“. Научна конференция с международно участие, посветена на доц. д-р Илка Петкова, Пловдив, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, 23–24 октомври 2009 г. София: Дайрект Сървисиз, 2014, 98–108. [Vidin Sukarev. Edno predpolozhenie za rozhdenata godina na Boris I. – V: “Dyrzhavata, obshtestvoto i istorijata”. Nauchna konferentsia s mezhdunarodno uchastie, posvetena na dots. d-r Ilka Petkova, Plovdiv, Plovdivski universitet “Paisij Xilendarski”, 23–24 oktombri 2009 g. Sofia: Dajrekt Sarvisiz, 2014, 98–108.]

Bury, J. 1912 – A history of the Eastern Roman Empire from the fall of Irene to the accession of Basil I (A.D. 802–867). London: Macmillan, 1912.